

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

12^e Jaargang.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1904

Gemengde Berichten.

NAPOLEON I, *vervaardiger van valsche munten.*

Of NAPOLEON valsche munten zou hebben doen slaan, diende m. i. wel nader onderzocht te worden. Dat hij vóór den veldtocht van 1812 valsch russisch papieren geld deed vervaardigen, staat, geloof ik, vast. Daarbij mag wel vermeld worden, dat hij hierin het voorbeeld van Engeland volgde, dat ongeveer twintig jaren vroeger valsche fransche assignaten deed maken en in grooten getale verspreiden.

VICTOR DE STUERS.

Aanvulling op DIRKS 1813—1863.

Penning geschonken aan de dragers bij de begrafenis van HELENA SABINA TROMP, echtgenoot van S. H. VAN DIGGELEN, overleden te Axel, Maart 1851.

Vz. Binnen een breedten, versierden, hoogopstaanden rand, in een immortellenkrans:

S. H.

VAN DIGGELEN

AAN

• DEN HEER

A DE FOUW

Kz. Binnen gelijken rand, tusschen twee saamgestrikte cypressentakken, een doodshoofd rustend op twee gekruiste doodsbeenderen; daaronder:

AXEL

8 Maart

.851

Zilver, 42 m.M., gegraveerd. Geleverd door HAGE-CLAVS
goudsmid te Gent, Rue des Champs 23.

M. D. M.

Scheepjesschelling.

Op blz 289 van jaargang X vermeldde ik eene overlevering betreffende den oorsprong van de Scheepjesschellingen. Ziehier eene andere, te vinden in *Navorscher* 1899, bl. 493.

De vrede met Frankrijk werd in September 1678 te Nijmegen gesloten, misschien wel wat overhaast naar den zin van Prins WILLEM III. Men was er echter verheugd over en het was in het jaar 1679, zegt PLEMPER 1), dat een GIDEON VAN JAARLAND, slotenmaker te Alphen, muntmeester van Westfriesland geworden, de bekende scheepjesschellingen sloeg, zinspelende op het schip van Staat, „dat toen met volle zeilen voor wind door zee bruisste”.

J. E. TER GOUW.

Prijsvraag der vereeniging „Arti et Industriae”.

Ten einde een stempel te verkrijgen tot het slaan van plakketten, welke zullen worden uitgereikt als bekroning van uitgevoerde werken op het gebied der kunstnijverheid,

1) In P. PLEMPER's *Oudheden van de heerlijkheid en het Dorp Alphen aan den Rijn*, 2^e druk, 1728, (de 1^e druk is van 1714) lezen we: „De Landzaaken wonderbaarlyk veranderd zynde, werd eenen GIDEON VAN JAARLAND, Slotenmaker te Alphen, Muntmeester by de Westvriezen, en sloeg 'er A^o 1679 de bekende Scheepjes Schellingen, die met volle zeilen voorwind door Zee bruiszen; van vrij bekoorlyker beeldenaar, als toen men een eeuw te vooren, geld zag met een Schip zonder zeil of roer, fel geslingerd door de Golven en met omschrift, onzeeker waar 't noodlot het zal dryven”.

Dit z.g. „geld” is de koperen legpenning van 1565, geslagen te Antwerpen (VAN LOON, I, blz. 72; DUGNIOLE 2407). Z.

zoowel van leden der vereeniging als van kunstnijveren binnen de gemeente 's-Gravenhage, schrijft de Nederlandsche Vereeniging tot Bevordering van Kunstnijverheid „Arti et Industriae” te 's-Gravenhage eene prijsvraag uit onder de nederlandsche, zoowel als in Nederland verblijf houdende kunstenaars, voor het ontwerp van een plakket, die geslagen zal worden ter grootte van 75 millimeters diagonaal.

De prijs voor den bekroonde in dien wedstrijd zal f 200.— bedragen.

Het bekroonde ontwerp zal het eigendom der vereeniging worden. Een bronzen afslag zal den bekroonde ter hand gesteld worden.

De ontwerpen, hetzij in pleister, of in welke stof ook, mogen niet grooter zijn dan 30 centimeters diagonaal.

Zij moeten, om mede te dingen in den wedstrijd, uiterlijk 20 April 1904 zijn ingeleverd. De uitspraak van de jury zal bekend gemaakt worden 14 Mei daarop volgende.

De Jury voor den wedstrijd bestaat uit: Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFÉPIÉ, Directeur van het Koninklijk Penningkabinet te 's-Gravenhage; A. M. W. ODÉ, Beeldhouwer-Hoogleraar aan de Polytechnische School te Delft; JOH. MUTTERS Jr., architect, Voorzitter der Vereeniging „Arti et Industriae”.

Een oordeel uit Duitschland over Nederlandsche penningen.

In n° 5 van *Daheim* (31 Oktober 1903) bespreekt Prof. dr. M. KIRMIS nieuw uitgekomen penningen. Voor Duitschland is de slotsom z. i. dat de kwantiteit de kwaliteit overtreft, men kan in het algemeen zeggen: net, technisch goed werk, zonder diep kunstgevoel. Sluitend met een blik op Nederland vervolgt hij: Das kleine Land wird seit dem letzten Decennium von einer frischen kunstgewerblichen Strömung durchzogen. Bereits des öfteren konnten

wir über tüchtige Medaillenarbeiten berichten, die meist aus der Utrechter Königl. Silberfabrik und Prägeanstalt von BEGEER hervorgegangen waren BEGEER hat im letzten Jahre drei neue Porträtarbeiten gebracht. Medaillen auf den Musikdirektor RICHARD HOL in Utrecht, auf VAN DER LEE den Unterrichtsminister für Niederländisch-Indien und auf den Präsidenten STEIJN. 1) Diese niederländischen Medaillen zeichnen sich durch den Mangel an Effekthascherei aus, die Porträts sind gesund realistisch; die Technik fängt an sich von Pariser Einflüssen zu befreien.

Met groot genoegen brengen wij dit gunstig oordeel uit den vreemde over onze vaderlandsche medailleerkunst ter kennis onzer lezers. Z.

Nederlandsch-Belgische Vereeniging van de vrienden der medaille als kunstwerk.

De leden ontvingen in het laatst van 1903 een fraaie plakket door G DEVREESE. De Vz. brengt de legende omtrent het ontstaan der teekenkunst, naar het verhaal van PLINIUS, in beeld: Een jong meisje uit Sicyon, die het op een muur vallend schaduw-profiel van haar op een rotsblok gezeten beminde, met een puntig stuk kiezel natrekt. Daaronder: *ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΓΡΑΦΙΚΗΣ* (Ontstaan der teekenkunst)

Kz. De naam der vereeniging en het jaartal 1903.

Afgebeeld *Revue Belge*, afl. I, 1904.

Deze plakket is niet een der jaarlijksche, om beurten door een hollandsch en een belgisch kunstenaar te maken stukken, doch kon de leden door den gunstigen toestand der kas worden aangeboden. De volgende penning (voor 1903) zal ten onderwerp hebben Bruxelles-Port de Mer en is opgedragen aan P. DUBOIS.

Den 16^{den} Januari 1903 vergaderde de Nederlandsche

1) Afgebeeld in *Dahim* van 13 Febr. 1904, n°. 20.

Sektie op het Koninklijk Penningkabinet, een 12-tal leden waren tegenwoordig. Na lezing der notulen en van het jaarverslag, waaruit bleek dat de Sektie thans 66 leden telt, tegen 57 in 1903 en dat H. M. Koningin EMMA als lid was toegetreden, werd medegedeeld: 1° dat de prijsvraag, penning of plakket: Wereldvrede, onvoldoende was beantwoord en 2° dat de vereeniging haar medewerking had verleend bij het ontwerpen van den bekroningspenning voor de tentoonstelling der Friesche Maatschappij van Landbouw. Besloten werd voor 1904 als onderwerp te kiezen, behoudens (sedert welwillend verstrekte) goedkeuring van H. M. Koningin EMMA, een herinneringspenning aan H. M.'s 25-jarig Nederlandschap en als maker van dien penning (of plakket) aan te bevelen J. C. WIENECKE. Mocht weder geld in kas zijn voor een extra-penning, dan zal die gegoten worden en het modelleeren aan een nederlandsch kunstenaar worden opgedragen.

Z.

Matapan.

In de 12 Januari 1904 gehouden vergadering der letterkundige afdeling van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen leverde dr. KLUYVER uit Leiden eene bijdrage over het woord „*matapan*” als naam van eene Venetiaansche munt.

Deze munt is voor het eerst geslagen na 1192. Tot dusverre is de naam niet verklaard. Men heeft hem willen afleiden van den naam der grieksche kaap Matapan, maar ook deze naam is een raadsel, en het is bovendien zeer twijfelachtig, of die kaap reeds in 1200 zoo heette. De spr. wijst er op, dat in 1202 te Bathrum, in het graafschap Tripoli, in Syrië, eene munt heeft bestaan die *marzapane* heette. De heer van Bathrum was een Italiaan, en de spr. betoogt, dat deze marzapane waarschijnlijk een tiende was van de daar gebruikelijke munteenheid.

De matapan was $\frac{1}{10}$ lira, en het is zeker, dat hij werd vervaardigd naar het model van byzantijsche munten, op wier eene kant CHRISTUS was afgebeeld, zittende op een troon. Dergelijke byzantijsche munten moeten vóór en tijdens de kruistochten bij menigte in den Levant in omloop zijn geweest. De spr. betoogt, dat matapan en marzapane waarschijnlijk twee verschillende geromaniseerde vormen zijn van een semitisch woord, dat hij zou willen vinden in het arabische woord mauthabân, een term, voor een koning, die maar op zijn troon blijft zitten en geen expedities onderneemt tegen zijn vijanden.

Die term zou dan door Saracenen als een spotnaam zijn toegepast op munten met CHRISTUS op zijn troon. Daar marzapane in den Levant in de 14^e eeuw ook voorkomt als een inhoudsmaat, die het tiende deel is van de eenheid, meent spr. dit woord voor hetzelfde te mogen houden als de naam der munt. Reeds vroeger is door hem betoogd, dat marzapane in den zin van marsepein moet verklaard worden uit het gebruik van dien term voor een kistje, dat, zooals hij betoogt, oorspronkelijk een inhoud zal hebben gehad van $\frac{1}{10}$ moggio. *N. Rt. Ct.*

Ergelijke geldstukken.

De nieuwe britsch-indische ropijen geven den inlander veel ergernis.

De vorige ropijen vertoonden het borstbeeld van Koningin VICTORIA met eene kroon op; maar op de tegenwoordige staat het afbeeldsel van Koning EDUARD blootshoofds, terwijl de kroon op de andere zijde van het muntstuk staat.

Nu wordt het in Indië als zeer ongepast beschouwd, dat een man of vrouw zich zonder hoofddekseel vertoont. Slechts in enkele streken, waar het Mohammedanisme nog haast niet is doorgedrongen, maakt men daarop eene uitzondering.

In het Oosten zet een man niet anders dan in zijne binnenste binnenkamer den tulband af.

Men kan dus nagaan, hoe de inlanders de nieuwe muntstukken beschouwen.

Nieuws v. d. Dag.

Echte en nagmaakte St. Georgedaalders.

JAKOB DE VORAIGNE deelt in zijne aan het einde der 13^e eeuw geschreven „*Legenda aurea de vites Sanctorum*” mede, „dat ten tijde van keizer DIOKLETIANUS een uit Kapadocië geboortige ruiter GEORGIUS den moed had een grooten draak na zwaren strijd te dooden en daardoor eene jonkvrouw uit haar gevangenschap te redden. Omdat hij nu bij het dooden van zulk een grooten en afschuwelijken draak zulk eene groote dapperheid heeft betoond, hebben alle strijders, kampvechters, soldaten en krijgshelden hem tot hun schutspatroon gekozen en zeer vereerd, zoo zelfs dat hij ook bij de Turken in hooge achting stond”.

De vereering van den H. GEORGE (JORIS) vinden wij eerst in het oosten, sedert de kruistochten ook in westersche landen. Hij werd de schutspatroon van Engeland. EDUARD III stichtte hem ter eere in 1350 de orde van den kousenband; op het vasteland ontstonden ST. GEORGE-ridder- en broederschappen; staten en steden, geslachten en korporaties kregen ST. GEORGE tot symbool, namen zijn beeld in hun wapen op en plaatsten het op hunne munten en gedenkpenningen.

De byzantijsche dubbele adelaar met den drakendoodenden GEORGE in het borstschild werd sedert IWAN III het wapen van het grootvorstendom Moskau, later van geheel Rusland. Op de russische roebels ziet men sedert keizerin ANNA het beeld van den H. GEORGE, hij verschijnt op genueesche en velerlei andere thaler-vormige munten, als echte ST. GEORGE-daalders gelden echter slechts zekere daalders van den graaf VAN MANSFELD en zekere in Kremnitz geslagen thalervormige penningen. Hoe de mansfelder

ST. GEORGE-daalders den naam hebben gekregen tegen schot- en houwwonden of val van het paard te beschermen, deelt de geleerde breslauer arts en verzamelaar JOH. KUNDMANN in zijn *Nummis Singularibus* (Breslau 1731) mede. In de fransche oorlogen werd een officier door een kogel getroffen, doch daar deze op een mansfelder ST. GEORGE-daalder stuitte, dien hij in den zak droeg, bleef hij door het schot ongedeerd. Zoodra deze geschiedenis bekend werd in het leger, hebben de joden goede zaken gemaakt, daar de soldaten dergelijke daalders tegen 10 en meer anderen inwisselden. Een andere schrijver deelt mede, dat in den laatsten veldtocht tegen de Turken (1683), niet gemakkelijk een voornaam officier te vinden was, die geen ST. GEORGE-daalder bij zich droeg, tot welk bijgeloof een saksisch officier, VON LIEBENAU genaamd, aanleiding zou hebben gegeven, die in duels tot tweemaal toe geraakt zou zijn, doch beide malen stuitte de kogel af op een dergelijk mansfeldsch geldstuk, dat hij bij zich droeg. Reeds in het midden der 17^e eeuw golden de mansfelder ST. GEORGE-daalders bij soldaten en voornamelijk bij de ruiters als voorbehoedmiddel tegen verwondingen, doch toen reeds heerschte er verdeeldheid, welke van de talrijke muntslagen der graven VAN MANSFELD de wezenlijke en echte talismans waren. Het mansfeldsche grafelijke huis splitste zich in 1474 in twee liniën, („Vorderort- und Hinterortlinie”), waarvan de eerste in 1780, de tweede in 1666 uitstierf. Beide liniën sloegen zoowel gezamenlijk als afzonderlijk talrijke enkele, dubbele, halve, derde en kwartdaalders en op bijna al deze komt ST. GEORGE voor, alle zijn dus strikt genomen ST. GEORGE-munten; slechts enkele hebben er echter naar de overlevering aanspraak op als talisman te gelden.

De oudste (gemeenschappelijk geslagen) mansfelder daalder van 1521 vertoont aan de eene zijde het quersfurtmansfeldsche wapen met het omschrift: MONE(te) ARGEN

(tea) COM(itum) DO(minorum) DE MANSFEL(d), op de andere zijde ST. GEORGE te paard met het zwaard houdende, op het zadeldek de woorden ORA PRO (nobis?) en het omschrift: SANCTVS GEORGIVS PA(tronus) COM(itum) DO(minorum) D(e) MAN(sfeld). Deze is wel de zeldzaamste van alle mansfelder daalders, maar geen talisman. De echte ware talismandaalder is die van graaf DAVID (1602—1628) uit de „Hinterortlinie”. Op de Vz. de H. GEORGE naar links rijdend met het zwaard houdende, terwijl de splinters van zijn lans op den grond liggen. De Kz. vertoont het mansfelder wapen tusschen het jaartal en de spreuk: BEI GOTT IST RATH UND THAT. Hij moet een oneven jaartal dragen bij voorkeur 1609 of 1611. Elf varianten van deze „spreukdaalders” zijn bekend, ze kosten tegenwoordig al naar zeldzaamheid en konserveering *f* 15.— à *f* 30.—, doch komen vele zelfs zeer goede vervalschingen in den handel voor. Bekender zijn de z.g. kremnitzer ST. GEORGE-daalders, die nooit gangbare munt waren, doch voor het eerst op het einde 17e eeuw op bestelling van de beneden hongarsche bergsteden in de koninklijke munt te Kremnitz als konkurrenten der mansfelder daalders werden geslagen. De Vz. vertoont ridder GEORGE met zijn lans den draak doorborend, met het omschrift: S^t. GEORGIVS EQVITVM PATRONVS, de Kz. CHRISTUS, slapend in het schip op een wildbewogen zee. Het omschrift: IN TEMPESTATE SECVRITAS, wijst er op, dat de kremnitzer daalders ook voorbehoedmiddel tegen de gevaren der zee zullen zijn. Exemplaren van dezen eersten slag kosten tegenwoordig *f* 60.— à *f* 120.—, de dubbele zijn nog duurder. Ze komen ook voor als halve daalders, enkele en veelvoudige dukaten. Met de oude en met nieuwere stempels is later, in de 18e en 19e eeuw, in Kremnitz zelf opnieuw geslagen, daarbij bestaan ook van deze stukken talrijke vervalschingen. *Daheim.*

*Koninklijk kabinet. Catalogus der Nederlandsche
of op Nederland betrekking hebbende
gedenkpenningen, deel I.*

Met onvermoeiden ijver is de Directeur van het Kon. Penningkabinet bezig steeds meer de aandacht van het publiek en speciaal van de numismaten te vestigen op de aan zijne zorgen toevertrouwde schatten. Den kunstliefhebbers wijst hij in zijn *Médailles et Plaquettes modernes* op de fraaie specimen van de nieuwere médailleerkunst, die het kon. kabinet herbergt, de verzamelaars van nederlandsche penningen en de vaderlandsche geschiedkundigen zullen in het dezer dagen verschenen 1e deel van den „*Catalogus der Nederlandsche of op Nederland betrekking hebbende gedenkpenningen*”, (298 blz. 8°, prijs f 2.—), loopende van 1430 tot 1702 een met veel zorg behandelde en uitgebreide lijst van penningen vinden, die hen bij hunne nasporingen van veel nut en gemak zal zijn. Na dezen met de reproductie van den penning op WILLEM I en CHARLOTTE DE BOURBON prijken den titel, volgt een inleiding, die in korte trekken de geschiedenis van het bij K. B. dd. 1 Mei 1816 n°. 32 in het leven geroepen kon. kabinet vertelt, dat achtereenvolgens onder beheer stond van de HH. Jhr. J. C. DE JONGE (1816 - 1853), MEIJER (1853 - 1889), A. A. LOOYEN (1889 - 1893) en Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFÉPIÉ (1893 - heden).

De catalogus zelf omvat 2021 nummers, chronologisch gerangschikt, met vermelding van onderwerp, maker, metaal en grootte (voor de gouden en zilveren met het gewicht der penningen) en verwijzing naar de werken of periodieken, waarin ze zijn beschreven of vermeld. Aan de vermelding van onbekende of weinig bekende stukken wordt een beknopte omschrijving, hier en daar ook een korte historische of biografische noot toegevoegd. Niet minder dan 23 platen in lichtdruk van H. KLEINMAN & CO. te Haarlem

beelden de zeldzaamste stukken uit dezen rijken schat af. Vooral voor hen, die de zeer zeldzame deelen I en II van DIRKS *Repertorium* missen, is die katalogus ongetwijfeld een hoogst welkom boek. Z.

Amsterdamsche huwelijks-penningen in de 18e eeuw.

Onder dit opschrift vervolgt Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFÉPIÉ in het *Amsterdamsche Jaarboekje voor 1904*, zijn in hetzelfde werk voor 1902 begonnen kauseriën over de amsterdamsche familiepenningen, terwijl een 4-tal stukken worden afgebeeld o. a. de penning op het 25-jarig huwelijk van ABRAHAM MVLIIUS en ELISABETH SEIGNETTE van 1759, die ons voorkomt een goed werkstuk te zijn.

De schrijver kan uit den overrijken voorraad slechts een greep doen en laat zich daarbij leiden door de motieven: hier de echtgenooten in antiek kostuum bij een tempel of altaar staande, vaak met de emblemen van den koophandel er bij, daar weder engeltjes met wapens, kransen, harten en fakkels, enz. Een eigenaardig motief is de tijd, die met een zeis een eind aan het huwelijk wil maken, maar wien dit snood bedrijf door AMOR (EROS) wordt belet. Ten slotte worden enkele handelspenningen beschreven, waarop namen, initialen of opschriften werden gegraveerd. Z.

Les médailles et plaquettes modernes.

De 13e afl van dit meermalen besproken werk van onzen voorzitter toont ons in goede reproductie een tal van hoofdzakelijk portret-penningen en -plakketten van uitsluitend buitenlandsche medailleurs. Op het gebied der nederlandsche numismatiek bevat de afl. slechts één stuk: den fraaien gedenkpenning van G. DE VREESE op de gouden bruiloft van baron en barones DE VOS VAN STEENWIJK (1903). Z.

Een verlies voor het Rijksmuseum.

Naar het *N. v. d. D.* meldt, is de verzameling munten van den heer JOH. W. STEPHANIK, te Amsterdam, uit het

Rijksmuseum weggehaald om door de firma FREDERIK MULLER & Co. nog dit jaar te worden geveild. Het is bekend, dat de verz. nederlandsche munten van den heer STEPHANIK, omvattende ongeveer 8000 stukken, met hare afdeelingen indische munten, noodmunten, enz., de belangrijkste verzameling is op dit gebied ooit bijeengebracht. In geen onzer nederlandsche musea, noch bij partikulieren, is zulk een geheel te vinden.

De katalogus zal ongetwijfeld een standaardwerk worden.

Vorstelijk bezoek aan het Kon. Kabinet.

H. M. de Koningin, Z. K. H. prins HENDRIK en de hertogin VAN MECKLENBURG, brachten den 7^{den} Maart 1904 een bezoek aan het Koninklijk Penningkabinet.

Inhoudsopgaaf van Tijdschriften.

Revue belge de Numismatique, 1904, 1e livr.

FORRER, L. — Les signatures de graveurs sur les médailles grecques. — DUTILH, E. D. J. — Numismatique des Nomes d'Égypte. — DE JONGHE, Vte B. — Le florin d'or au type de Florence d'ENGLEBERT DE LA MARCK, évêque de Liège (1345-1364). — NAVEAU, L. — Un double daler inédit de FERDINAND DE BAVIÈRE, évêque et prince de Liège (1612-1650). — DE WITTE. — Jetons bruxellois inédits du commencement du 14e Siècle. — HAMAL-MOUTON. — Les insignes de la Confrérie des pauvres prisonniers de Liège. — VANDEN BROECK, E. — Numismatique bruxelloise. Médaille d'or offerte par la ville de Bruxelles au baron JOSEPH VAN DER LINDEN D'HOOGVORST, maire. — LALOIRE, E. — La médaille-carte de nouvel an. — Mélanges.

In de gemengde berichten lezen we, dat het gemeentebestuur van Ixelles een nieuw aangelegde straat Rue RENIER CHALON heeft gedoopt. Moge Nederland dit voorbeeld volgen en onze groote steden naast Zeehelden- en Musicibuurten, weldra hun Numismatenbuurten mogen tellen, met een VAN LOON-straat, VERKADE-straat, VAN DER CHIJS-straat, DIRKS-straat, enz.